

ressò mont-roigenc

L'ESTANY SALAT DE MONT-ROIG

Miquel Anguera "Beatet"

27-11-2015

M'he decidit a escriure aquest petit article, tota vegada que em va "xocar" una mica escoltar per la megafonia municipal, el 12 i el 13 de novembre, la publicitat d'una excursió per al 15 de dit mes "a l'estany Gelat "Salat", organitzada pel Centre d'Estudis Mont-roigencs. Els cartells penjats pel poble també ho escrivien, exactament, com ho acabo d'indicar.

L'estany Salat, com a nom propi que és, només té aquest topònim correcte: SALAT, ja documentat l'any 1427, i que és l'únic oficialment acceptat, tant per part de la Generalitat com de l'Ajuntament de Mont-roig. Totes les altres accepcions que a vegades podem sentir (*gelat, xelat, xalat, chelat, etc.*) són errònies. En primer lloc, convidaria tothom, a qui l'interessi el tema, a llegir les pàgines 445 i 446 del llibre "**Estudi onomàstic de la Vila i terme de Mont-roig del Camp**" de Ferran Jové i Hortonedà, editat per l'Ajuntament de Mont-roig l'any 1999.

En dit llibre, podrem comprovar el perquè de l'error dels topònims quan sentim *gelat, xelat, xalat, chelat*. De fet, al topònim Salat i a través dels anys, alguns li han canviat la fonètica, per "*comoditat inconscient*", si se'm permet. És més fàcil pronunciar *gelat, xelat, xalat, chelat* després de la "ny" d'estany que no pas "Salat" (comproveu-ho, si us plau). També queda, meridianament demostrat, en l'esmentat llibre, el perquè del nom Salat i no pas d'un altre topònim... Aquesta accepció Salat i no *Gelat* va comptar amb l'assessorament exprés del professor i doctor en Filologia catalana de la URV de Tarragona, el prestigiós cambrilenc Pere Navarro, autor de diversos llibres sobre la seva especialitat i que en Ferran Jové, en el seu llibre, explica a bastament.

Quan jo era jovenet (anys cinquanta) recordo als meus avis i també a força gent gran pronunciar el topònim estany Salat amb l'enllaç fònic "*xalat*" o bé "*xelat*" (perquè era més fàcil de pronunciar), però mai deien "*gelat*". Aquesta darrera accepció, errònia, veiem que ha sortit especialment entre la gent jove, no pas entre la gent gran. També hi ha algun càrrec electe que ha defensat i que encara diu *Gelat*, quan no hi ha cap argument lingüístic ni històric per fer-ho. A l'any 1427 ja se'n deia estany Salat. I *Gelat*, des quan hom ho diu? Deu, vint, 30 anys? (em refereixo a gent de Mont-roig o Miami). Ara una pregunta: per què passant en cotxe per l'A7, llegim "Viaducte de l'estany *Gelat*" si el topònim oficial de l'Ajuntament i de la Generalitat és Salat? El Ministeri de Foment va "passar" del topònim oficial? Em costa de creure...

I per resumir, enumeraria les raons per dir Salat al nostre estany:

Primer, la tradició oral dels nostres avis i gent gran, que mai van dir "*Gelat*".

Segon, al Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya, editat l'any 2003 per la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans, només hi consta Salat.

Tercer, a la llista dels ajuntaments col·laboradors en la confecció de dit Nomenclàtor Oficial, hi consta el de Mont-roig. Per tant, i al seu moment (farà uns 15 anys), l'Ajuntament de Mont-roig ja va donar el seu vist i plau a tota la toponímia del nostre terme, inclòs l'estany Salat, no *Gelat*.

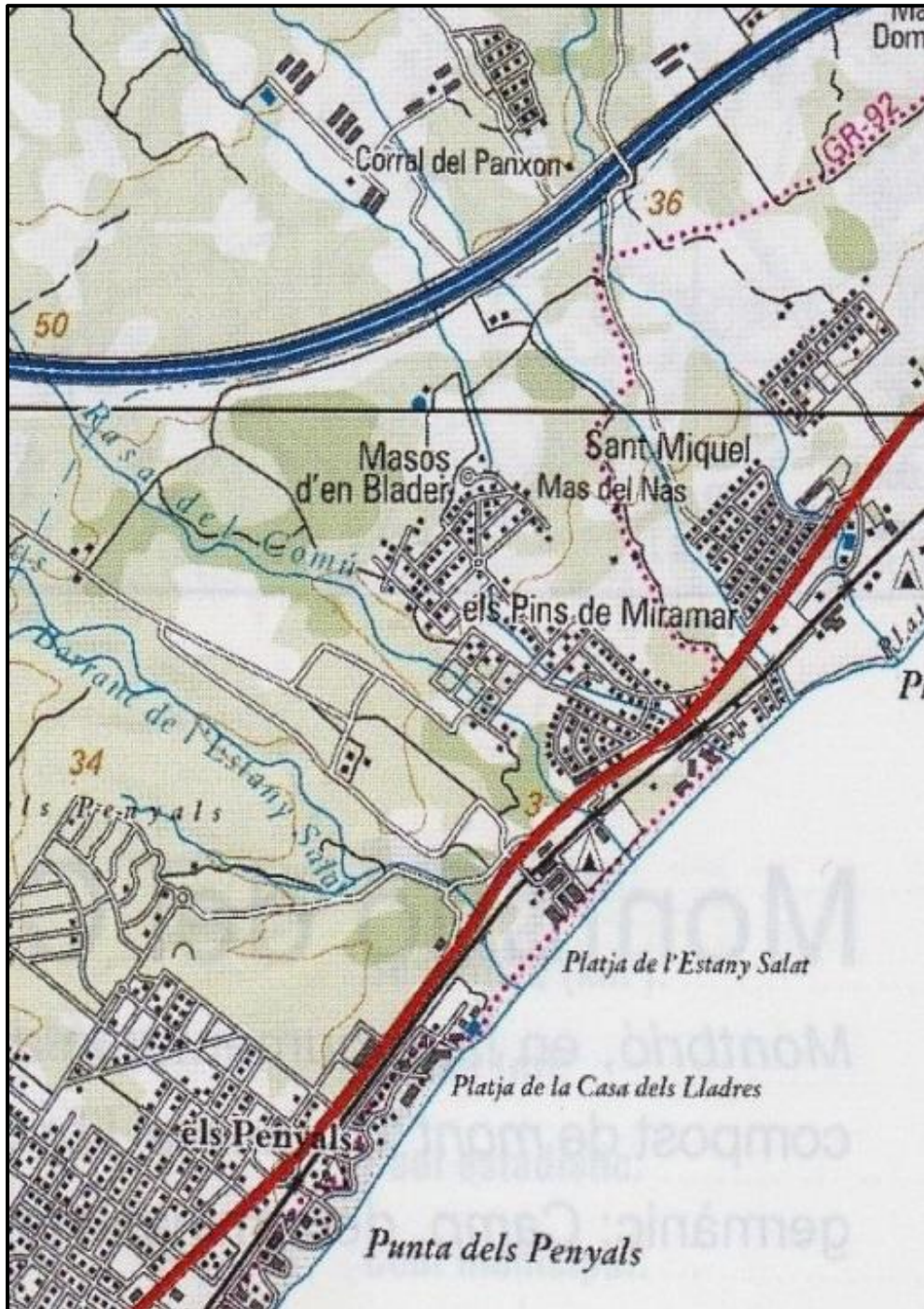
Quart, al llibre de Ferran Jové i Hortonedà, editat per l'Ajuntament l'any 1999, ja explica fefaentment el perquè de Salat i els motius per rebutjar les altres accepcions *Gelat*, *Xelat*, *Xalat*, *Chelat* (s'explica, perquè ha estat una comprensible evolució fonètica, errònia, a través dels segles, donat que és més fàcil pronunciar estany Xalat que estany Salat). Podem dir, també, que dit llibre d'en Ferran Jové és el nomenclàtor oficial de la nostra Vila i terme, sense por a equivocar-nos (hi va treballar més de 7 anys).

Cinquè, per motius científics, com ja explica el llibre d'en Ferran Jové. *Gelat*, de què? A la nostra Mediterrània no hi fa prou fred per gelar, ni l'aigua dolça ni molt menys la salada.

Sisè, el *Diario de Reus* de l'1 d'octubre de 1874, sobre l'aiguat de Santa Tecla (23 de setembre), ja deia: "... *Un puente y el magnifico terraplen del "Estany Salat", han desaparecido por completo y puede darse por perdida la cosecha de vino y...*"

Crec que ja són prou els motius exposats defensant el topònim Salat. Ara, m'agradaria que les persones que no estiguin d'acord en el que acabo d'exposar (estany Salat, no *Gelat*) ens aportin proves del que defensen. Jo, de fet, només he recollit la informació oficial que hi ha sobre el tema i el que s'ha publicat. Al cap i a la fi, el que m'ha mogut a escriure aquest petit article, no és crear polèmica, sinó l'estima pel meu poble, els seus topònims i per servir la nostra parla.

Salat, l'estany -

Els avis consultats ho diuen, encara, de la part final del barranc del mateix nom, just per on aboca el seu curs a la mar. Allí, l'areny de la platja forma una duna d'alçada suficient per a actuar de barrera i formar una petita depressió. Quan les mareas de la Mediterrània sobrepugen la barrera sorrenca, omplen la depressió i formen un llac o estany d'aigua salada que, en evaporar-se per filtració del terreny i per l'acció del sol i l'aire, sedimenten una fina capa de sal que cobreix, com una crosta, tota la superfície que corona el xoll d'aigua que s'hi estanca, la qual cosa ha donat lloc a l'adjectivació amb l'específic "salat". Conten alguns dels nostres informadors que, ja fa molts anys, en una extraordinària marea de migjorn va pujar tant la mar que l'aigua salada va sobrepassar la via i la carretera i inundà un oliverar que hi havia. Asseguren que la salabor de l'aigua va matar molts olivers i un eucaliptus molt gros que hi havia. En la documentació antiga el trobem anomenat simultàniament com a "lonch" i com a "salat" des del començament del segle XV. Tots dos adjectius li són prou escaients perquè si per causa de l'aigua del mar és salat, per la formació geològica del terreny era de constitució física allargassada, cosa que justificaria l'altre adjectiu. Des del darrer quart del segle passat i sobretot del començament de l'actual centúria trobem una denominació errònia d'aquest indret que ha arrelat força entre la gent més jove i li ha fet mudar el nom, però no pas entre la gent gran. De moment no sabem quan es començà a introduir la confusió, nosaltres la comencem a detectar el 1873 amb motiu de la presència d'un escamot carlí "A las dos de la madrugada de anteayer [diumenge 25-05-1873] una partida carlista pasó por las cercanias de Botarell dirigiéndose hácia la carretera de Valencia, por cerca el Estany Gelat creyéndose habian pernctado en Colldejou" (La Redencion del Pueblo, 27-05-1873). Aquesta notícia del diari reusenc ha de reproduir, sense cap mena de dubte, alguna informació rebuda de gent coneixedora de la contrada, però que de ben segur no devia ser de Mont-roig. Possiblement, si consultéssim algun manual notarial del final de la passada centúria el nom es llegiria en les dues versions. Nosaltres el tornem a detectar a Cadastre 1919, on trobem escrit "Chelat" en comptes de "Salat", per designar el barranc i el camí, i "Gelat" per designar l'estany. Aquest error, es devia produir per una mala interpretació de l'enllaç fònic entre la nasal palatal "ny" d'*estany* i l'alveolar sorda de *salat*, entre els funcionaris forasters que van anar arribant a Catalunya després de l'ocupació filipista, els quals, en escoltar les explicacions dels pagesos quan responien a llurs preguntes per la recollida de dades per a la formació dels cadastres, devien entendre "xelat" o "gelat" o "chelat" l'assimilació de la nasal palatal "ny" amb l'alveolar fricativa "s": *estany salat* es convertia en "estañxalat" o en "estañchelat". Aquest fet ha portat confusió entre els mont-roigencs i ara veiem com s'empra, fins i tot en la documentació oficial municipal, aquesta incorrecció toponímica, cosa que caldria esmenar amb urgència.

"jtem j altre tros a lestany salat afronta ab (...) altre part ab lo camj general" (MN-2, 1427); "jn termino de guardamar (...) torrente de la porquerolla (...) alius trocium terre al stany salat confrontat (...) et ad via publica" (Ibídem, 1429); "en lo present terme de la plana de Monroig, y a la partida dita lo Estany Salat, y barranch del Rourer, que confronta (...) de migdia ab lo camí real" (MN-5390, pàg. 38, 11-01-1764); "Sortiren també un dia els anglesos a l'Estany Salat" (RIBA, pàg. 178, 1813); "Estany Gelat" "Barranco del Estany Chelat" (Cadastre 1919, 1, DiE-11; 1, BCiD-10 i 11); "Comunicació esmenes' al pla parcial 'Estrany [sic] Gelat'" (Ajuntament, a *Ressò*, núm. 26, pàg. 28).

Salat, l'estany -

"en lo present terme de la plana de Monroig, y a la partida dita lo Estany Salat" (MN-5390, pàg. 38, 11-01-1764); "en lo terme de la present vila, y partida del Estant Salat" (MN-1455, f. 262v., 24-11-1799).

Com a partida de terra no es relaciona a Cadastre 1755. Ara s'anomena l'estany, però no l'hem detectat com a partida.